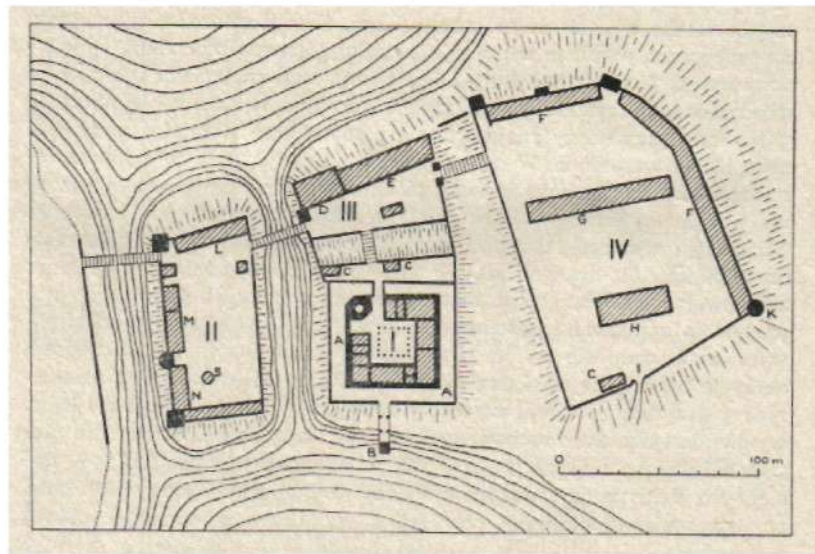

Człuchów 2010

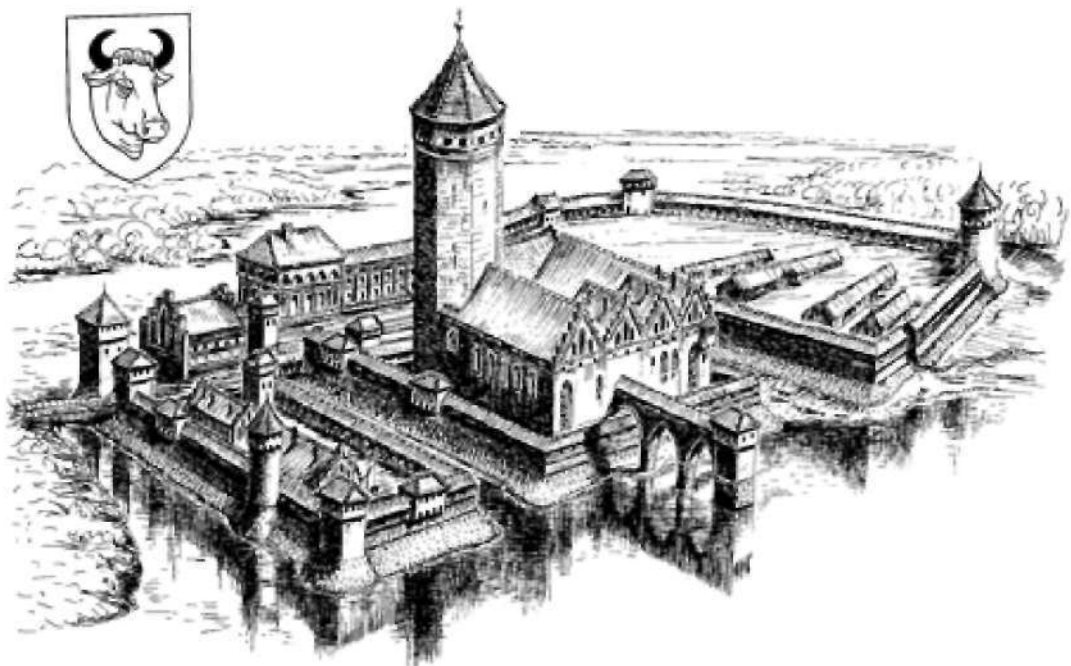
Pozostałości zamku krzyżackiego

Dogodne położenie w miejscu z natury obronnym, na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych zdecydowało o zorganizowaniu tu komturii krzyżackiej, krótko po kupieniu ziemi człuchowskiej z rąk synów Mikołaja z Ponieca. Na miejsce budowy zamku, którą rozpoczęto około roku 1320, wybrano teren położony na wysokim półwyspie Kujawy, który niegdyś oblewały go dookoła. Główne roboty budowlane zakończono w roku 1365, kiedy to nastąpiło wyświęcenie kaplicy zamkowej przez biskupa Piotra.

Potężny zespół zamkowy znajdował się u nasady półwyspu, w jego najwyższej części. Składał się z zamku wysokiego, który był siedzibą komtura i konwentu oraz trzech przedzamczy – zachodniego, północnego i wschodniego, stanowiących zaplecze gospodarcze. Komunikacja pomiędzy nimi odbywała się za pomocą zwodzonych mostów. Całość otoczona była potężnymi murami kamienno-ceglanymi. Zamek posiadał łącznie 11 bram oraz 9 baszt. Dodatkową obronę stanowiły trzy, sztuczne fosy, przecinające w poprzek półwysp.

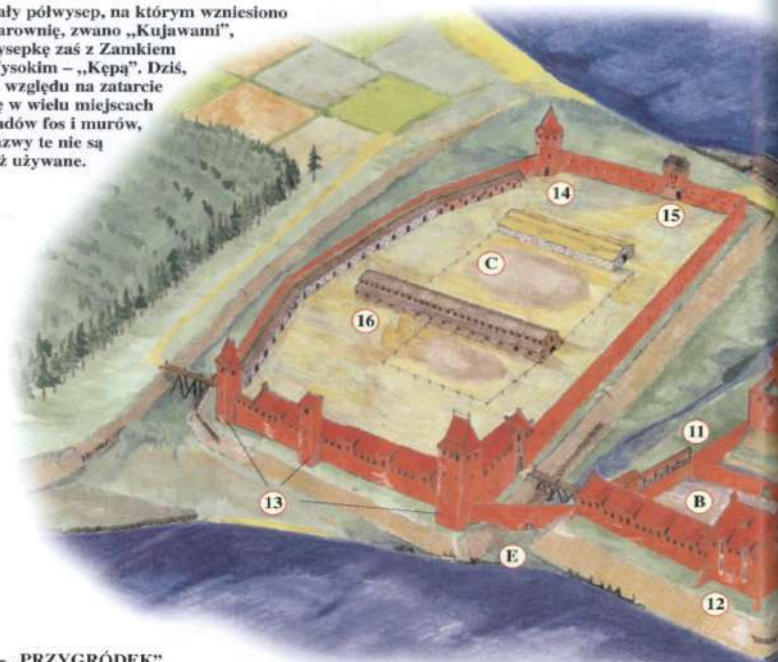
Plan zamku człuchowskiego (I – zamek wysoki, II – przedzamecze, III – przedzamecze, IV – przedzamecze)

Rekonstrukcja człuchowskiej twierdzy

Zamek krzyżacki w Człuchowie w połowie XV w.

Cały półwysp, na którym wzniesiono warownię, zwano „Kujawami”, wysepkę zaś z Zamkiem Wysokim – „Kępą”. Dziś, ze względu na zatarcie się w wielu miejscach śladów fos i murów, nazwy te nie są już używane.

B – „PRZYGRÓDEK”

pełnił funkcję przedzamcza. Z niego prowadziła jedyna droga na Zamek Wysoki.

- 10 – Przedbramie – w kształcie trapezu – pełniło funkcję strażniczą dla połączenia z Zamkiem Wysokim. Dwie szyje bramne wzmocnione zostały, podobnie jak na zamku malborskim, machikulami (nadwieszonymi gankami z otworami strzelniczymi w podłodze).
- 11 – Mury obronne – otaczały cały zamek na całej długości. Mur od strony Zamku Wysokiego był niższy i nawet w przypadku zdobycia przez nieprzyjaciela wszystkich przedzamczy zapewniał zalodze wydatną przewagę w ostrzale.

12 – W czasach polskiego panowania na zamku na „przygródku” wzniesiono, bądź zaadaptowano na potrzeby starosty, „pałac” i dom hajduków.

C – PRZEDZAMCZE WSCHODNIE pełniło funkcje gospodarcze.

- 13 – Czworoboczne baszty – skupione wzdłuż północnej kurtyny murów, zwrócone czołem w kierunku wąskiego w tym miejscu Jeziora Człuchowskiego.
- 14 – Hexen Turm – cylindryczna wieża w południowo-wschodnim narożu przedzamcza.
- 15 – Furta – w południowej kurtynie murów mogła znajdować się boczna furta.
- 16 – Stajnie zamkowe.

A – ZAMEK WYSOKI

obwiedziony murem zawierał czworobok najważniejszych budynków warowni człuchowskiej.

- 1 – Ośmioboczna wieża – miała 13 kondygnacji, w tym dwie pod ziemią, gdzie znajdowała się studnia i loch,
- 2 – Skrzydło północne – tutaj znajdował się pokój komtura, obok którego mieściła się kaplica zamkowa.

3 – Skrzydło wschodnie – do kaplicy zamkowej przylegał kapitułarz (tutaj odbywały się zebrania braci krzyżackich), obok znajdowały się dormitoria (sypialnie).

- 4 – Skrzydło południowe – mieściło mały refektarz (pomieszczenie, w którym spożywano posiłki) oraz mieszkanie pisarza.
- 5 – Gdanisko – pełniło funkcje sanitarne oraz wieży obronnej.
- 6 – Skrzydło zachodnie – obok zwykłych pomieszczeń użytkowych znajdował się tu wielki refektarz konwentu, najbardziej reprezentacyjna sala na zamku.

D – PRZEDZAMCZE ZACHODNIE tędy prowadził wjazd do zamku od strony miasta.

- 7 – Narożne wieże – czworoboczne, stały w zachodniej linii murów, na wprost miasta.
- 8 – Wieża wieloboczna – wysunięta przed lico murów, poprzez wieloboczne załamania dawała o wiele szersze pole ostrzału.

9 – Brama – wjazd do niej odbywał się poprzez zwodzony most przerzucony nad fosą otaczającą przedzamcze ze wszystkich stron.

E – SYSTEM FOS I BRAM półwysp „Kujawy” poprzedzielany został systemem fos, co sprawiło, że każdy z członów zamku znajdował się jakby na osobnej wyspie.

Schematyczny plan zamku człuchowskiego

Zamek wysoki zbudowany był z cegieł na kamiennych fundamentach, założony na planie kwadratu o bokach 47,5 m, z potężną wieżą narożną (donżon). Posiadał cztery skrzydła mieszkalne o czterech kondygnacjach, z krużgankami tworzącymi wewnętrzny dziedziniec, który był wyłożony brukiem kamiennym, i na którym znajdowała się studnia. Na parterze znajdowały się pomieszczenia gospodarcze – kuchnia, piekarnia, browar, młyn, itp. oraz pomieszczenia dla służby zamkowej. W skrzydle północnym na piętrze znajdowała się dwukondygnacyjna kaplica zamkowa, a we wschodnim – sypialnie, sala obrad i refektarz. Cały zamek był ogrzewany centralnymi przewodami powietrznymi z kuchni i piwnic. Na poddaszu znajdowały się magazyny broni, odzieży, zboża, a także ganki strzelnicze. Potężna ośmioboczna wieża posiadała 46 metrów wysokości, a wejście do niej znajdowało się 16 metrów nad poziomem dziedzińca. Pokryta była wysokim i stromym dachem, a grubość murów dochodziła do 5 metrów. Miała ona 18 kondygnacji naziemnych i dwie podziemne, gdzie znajdowała się studnia i lochy więzienne. Na wyższych kondygnacjach znajdowały się pomieszczenia mieszkalne i obronne dla załogi.

Ośmioboczna wieża obronna (46m) z widocznym dawnym wejściem znajdującym się na wysokości 16 m.

Przedzamcze zachodnie oddzielone było od miasta i od zamku wysokiego wysoką fosą. Otoczone było murem obronnym z dwiema basztami w narożnikach. Znajdowały się tu stajnie, spichrze oraz studnia do pojenia koni. Przedzamcze północne było bezpośrednio związane z zamkiem wysokim i otoczone wspólnym z nim murem. Wjazdu na nie broniła czworoboczna wieża, zwana skarbcem. Przedzamcze to było oddzielone od zamku wysokiego i przedzamcza wschodniego suchymi fosami. Mury obwodowe przedzamcza wschodniego, największego w zespole zamkowym, wzmocnione były czterema basztami. Znajdowały się tu zabudowania gospodarcze, chlewy, obory, stodoły, wozownie, browar, itp.

Zachowany fragment średniowiecznej fosy zamkowej niegdyś zalanej wodą (po lewej) oraz fosy suchej

Zamek uchodzący za niezdojty, stanowił świetną bazę wypadową Krzyżaków na Polskę (m.in. podczas Wielkiej Wojny 1409-11). Polska weszła w posiadanie zamku dopiero w roku 1454, kiedy zajęły je oddziały Związku Pruskiego. Po pokoju toruńskim do pierwszego rozbioru stał się siedziba starostów polskich. Po wielkim pożarze miasta w roku 1793 rozebrano większość murów zamkowych, pozostawiając wyłącznie potężną wieżę. W latach 1824-26 odbudowano na cele sakralne kaplicę zamkową, a sama wieża stała się dzwonnica. Po II wś. na wieży zamontowano stację przekaźnikową telewizji i polskiego radia.

Wieża zamkowa z dawnym kościołem ewangelickim

Do dziś z zamku wysokiego zachowała się potężna wieża obronna, która jest udostępniona do zwiedzania (także podziemia). Blanki zostały dobudowane dopiero w połowie XIX wieku. Dzisiejsze wejście na wieżę zostało przebite w roku 1825, kiedy przeznaczono ją na dzwonnica (do dziś wiszą tam cztery dzwony z XIX wieku). Ponadto zachowały się kamienne mury przyziemia wokół dziedzińca oraz częściowo piwnice. Skrzydło północne (dawna kaplica) zajmuje neogotycki kościół zbudowany w latach 1826-28. Na dziedzińcu stoi armata francuska z 1871r. zdobyta podczas wojny prusko-francuskiej. Z dawnych przedzamczy zachowały się resztki murów obwodowych i baszt oraz fragmenty zachowanych dawnych fos zamkowych.

Zachowane mury IV przedzamcza z tzw. Bramą Luizy oraz wieżą obronną

Zachowane mury IV przedzamcza

Szkolny Klub Edukacji Regionalnej Gimnazjum nr 1 im. Kazimierza Jagiellończyka

Autorzy:

- Agnieszka Buczma
- Lucyna Dąbrowska
- Katarzyna Gliszczyńska
- Ewelina Klimaszewska
- Maria Kusz
- Magdalena Mojecka
- Magdalena Mordań
- Agata Puzon
- Ewa Ratyńska
- Magdalena Soból
- Renata Wielewska
- Martyna Wyka

Opiekun: Arkadiusz Kamiński

Człuchów czerwiec 2010